

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

Федусик Вікторія Володимирівна

УДК343.2.(343.9)

ЖІНОЧА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ
(кримінально-правові та кримінологічні проблеми)

Спеціальність: 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

ОДЕСА-2001

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінального права Одеської національної юридичної академії Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Багрій-Шахматов Леонід Васильович,
професор кафедри кримінального права
Одеської національної юридичної академії

Офіційні опоненти:

заслужений юрист України,
доктор юридичних наук, професор
Туркевич Інна Костянтинівна,
Інститут адвокатури при Київському
національному університеті
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри кримінального
та адміністративного права (м.Київ)

кандидат юридичних наук, доцент
Кальман Олександр Васильович,
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого,
доцент кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права (м. Харків)

Провідна установа

Національна академія внутрішніх справ України Міністерства внутрішніх справ України, кафедра кримінології та кримінальної соціології (м. Київ).

Захист відбудеться “20” липня 2001 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, М.Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий “19” червня 2001 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Чанишева Г.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Необхідність вживання ефективних заходів по боротьбі зі злочинністю визначає послідовний розвиток і удосконалювання національних систем контролю над злочинністю, розгортання та поглиблення кримінально-правових і кримінологічних проблем її пізнання. Разом з тим, історія розвитку кримінології і науки кримінального права знає науковий напрямок, що, поряд з величезною кількістю публікацій по темі, є відносно забутим у структурі загальних кримінально-правових і кримінологічних досліджень.

Мова йде про жіночу злочинність. Даний вид злочинності дотепер найменше досліджений, у силу різних причин, і, передусім, політичних і соціокультурних. Відсутність єдиного базису соціальної теорії, що породила еклектизм у думках, призвела до стану, коли більшість робіт цього напрямку були пов'язані з аналізом зовнішніх проявів злочинності жінок у відповідних регіонах чи країнах.

Незважаючи на значну кількість робіт з даної проблематики, що було опубліковано за останні двадцять років провідними вченими фахівцями у сфері кримінального права і кримінології: Ю.М.Антоняном, М.І.Арсеньєвою, Л.Ш.Берекашвілі, А.А.Габіані, М.Н.Голоднюком, Я.І.Гілинським, А.І.Долговою, І.Н.Дунаєвою, І.Н.Запорожаном, В.Н.Зирановим, І.А.Кириловою, О.Б.Лисягіною, Є.Г.Мартинчіком, Л.А.Мелікішвілі, Г.Г.Мошаком, В.А.Серебряковою, І.К.Туркевич, С.В.Турцевичем, Д.А.Шестаковим та іншими вченими, проблематика пізнання жіночої злочинності далеко себе не вичерпала.

Присвячені аналізу жіночої злочинності в останні роки в Україні дослідження А.Б.Благої та В.А. Меркулової, при їхньому значенні та корисності, були зосереджені на аналізі феноменології жіночої злочинності і психології жінок-злочинниць, але аж ніяк не на характеристиках соціальної реакції суспільства на жіночу злочинність і відповідних проявах самої злочинності.

На перший погляд, проблема полягає в тому, що жінки, відносно домінуючи у відсотковому співвідношенні над чоловіками серед усього населення, чинять набагато менше злочинів. Зазначені обставини ще різкіше виявляються при аналізі соціальної реакції суспільства на жіночу злочинність. Значно менший відсоток жінок серед засуджених осіб, пояснюється тим, що жінки рідше чинять злочини, що призводять до позбавлення волі, а також гуманністю правосуддя, яке, при можливості альтернативного вирішення питання про покарання, з огляду на обставини справи й особистість жінки, керуючись принципом соціальної справедливості, застосовує в цих випадках більш м'яке покарання, ніж чоловікам. Якщо ж санкція статті Кримінального кодексу передбачає тільки позбавлення волі, суди частіше, ніж у справах

чоловіків, застосовують обставини, що дозволяють призначити покарання нижче нижчої межі, зазначеної в законі.

З іншого боку, "м'якість" правозастосовної практики не може служити

поясненням настільки низької частки жіночої злочинності в структурі загальної злочинності. Існуючі моделі пояснення щодо низького рівня жіночої злочинності через сукупність біологічних і соціокультурних факторів при глибинному аналізі також не витримують критики. Стандартне зведення проблеми жіночої злочинності до диференціації соціальних функцій між чоловіками і жінками може бути пояснене як відносною молодістю кримінологічної науки, так і відсутністю єдності в описі теорії причин злочинності, нарешті, - прихильністю авторів до тієї чи іншої пояснювальної моделі чи школи.

Крім цього, аналіз розбіжностей у відсотковому співвідношенні “чоловічої” і “жіночої” злочинності не може зводитися винятково до опису структурних характеристик злочинності та її показників. Сучасна розробка проблематики жіночої злочинності в Україні свідчить, що поки ми тільки набираємо емпіричний матеріал і шукаємо перші шляхи пояснення ситуації, що сформувалася. У нашій країні немає комплексних монографічних досліджень жіночої злочинності і її причин, що містили б не тільки її загальну характеристику, але й пояснення особливостей соціальної реакції суспільства на таку злочинність, особливостей криміналізації девіантної поведінки жінок. Значною мірою це пов'язано з існуючою практикою "відокремлення" кримінологічних досліджень від формально-догматичних кримінально-правових.

Тим часом проблема комплексного кримінально-правового і кримінологічного аналізу жіночої злочинності становить соціальний, правовий, моральний інтерес.

З одного боку, це викликано необхідністю продовження й удосконалювання теорії кримінології жіночої злочинності як спеціальної кримінологічної теорії, з іншого боку - реформою кримінального права, що припускає визначення змін кримінальної політики щодо жінок-злочинниць. Прийняття Верховною Радою України нового Кримінального кодексу України 05.04.2001 р. (далі - КК 2001 р.) поклало кінець довгому процесу криміналізації нових суспільних відносин у нашій країні. Системний аналіз тексту даного закону дуже важливий з позицій розуміння структурних змін процесу криміналізації сучасної жіночої злочинності, й соціолого-правових аспектів.

Нарешті, комплексний кримінально-правовий і кримінологічний аналіз жіночої злочинності дозволяє визначити як перспективні напрямки соціального контролю над злочинністю, так і передумови можливої реформи кримінально-виконавчих відносин у цій сфері. Перераховані, а також інші обставини визначають актуальність теми комплексного дослідження кримінально-правових і кримінологічних проблем жіночої злочинності для науки і практики України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Обраний напрямок дослідження базується на положеннях Комплексної програми профілактики злочинності на 2001-2005 роки, що затверджена Указом Президента України від 25 грудня 2000 року N 1376/2000, а також положеннях

Національного плану про поліпшення, положення жінок і забезпечення впровадження гендерної рівності в суспільстві на 2001-2005 роки, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 6.05.2001 року № 479. Тема дисертації є частиною загальної програми наукових досліджень "Проблеми розвитку держави і права України в умовах ринкових відносин", що виконується Одеською національною юридичною академією. Дисертація виконана як розділ науково-дослідної роботи кафедри кримінального права "Забезпечення соціальної справедливості нормами кримінального права".

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексна розробка і конкретизація теоретичної проблематики соціології кримінального права і кримінології з метою вивчення жіночої злочинності як відносно самостійного соціального процесу, що розвивається в рамках існуючих у суспільстві девіацій, особливостей їх прояву, та формальної криміналізації. Відпрацьовування вказаних теоретичних питань, поряд з вивченням проблематики втілення гендерної політики в кримінально-правовій ідеології і контролю над жіночою злочинністю, розробкою науково-категоріального апарату, що належить до проблем кримінології жіночої злочинності, предмета і структури кримінології жіночої злочинності, аналізу жіночої злочинності у взаємозв'язках з віктимізацією, дозволили внести ряд пропозицій, що спрямовані на посилення ефективності профілактики жіночої злочинності та вдосконалення діючого законодавства.

Перераховані цілі вплинули на постановку та вирішення конкретних завдань у процесі здійснення дисертаційного дослідження. Зокрема, перед дисертантом стояли наступні задачі:

1. Розглядаючи кримінальну політику як форму реалізації соціальної політики в суспільстві, провести дослідження процесу криміналізації крізь призму гендерних відносин, виходячи з того, що існуюча патріархалістська модель кримінально-правових відносин не повністю відображає сучасний стан проблеми контролю над жіночою злочинністю.

2. За допомогою опису моделей криміналізації жіночої поведінки охарактеризувати найбільш розповсюджені злочини, вчинені жінками в Україні. Констатувати принципову неможливість повної криміналізації жіночих девіацій у соціальних, політичних і морально-психологічних умовах життєдіяльності нашого суспільства. Жіноча злочинність у своїй основі й основних проявах буде залишатися не схованою, але таємною. Тобто, злочинністю, що не підлягає аналізу як у силу відсутності адекватних моделей й криміналізації, так і в силу існуючої кримінально-правової ідеології.

3. Виробити поняття і розкрити сутність кримінології жіночої злочинності як соціального процесу, що реалізується у відносно самостійних видах кримінальної поведінки, а потім на даній основі описати її структуру й основні елементи.

4. Зробити дослідження таких важливих особливостей злочинності і

віктимізації жінок в Україні, як стан, динаміка, тенденції, закономірності.

5. На основі вивченої й узагальненої багаторічної кримінальної статистики виявити й охарактеризувати найбільш розповсюджені види жіночої злочинності в Україні.

6. Дослідити характеристики особистості жінок злочинниць, у тому числі засуджених до позбавлення волі, і жінок-жертв; описати поняття, структуру, типологічні ознаки, ціннісні орієнтації, мотивацію дій.

7. Визначити основні підходи до вивчення детермінації і причинності жіночої злочинності, обґрунтувати науково-практичні пропозиції і рекомендації щодо вироблення заходів та ефективного механізму загальної і спеціальної превенції жіночих злочинів.

Об'єктом дослідження є комплексне кримінально-правове і кримінологічне вивчення жіночої злочинності в Україні, включаючи процес криміналізації, аналіз феноменологічних аспектів і закономірностей жіночої злочинності і розробку заходів профілактики жіночої злочинності.

Предмет дослідження має комплексний характер і містить у собі науковий аналіз співвідношення тендерної політики, кримінально-правової ідеології і жіночої злочинності, розгляд жінок як суб'єкта злочину та особливостей криміналізації їх поведінки, структури кримінології жіночої злочинності, особливостей її прояву, та специфіки аналізу і контролю над жіночою злочинністю.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є теорія пізнання і матеріалістична діалектика, фундаментальні і прикладні дослідження сучасної науки кримінального права і кримінологічної науки. Дисертаційне дослідження ґрунтується на аналізі принципів положень Конституції України, найважливіших міжнародно-правових актів про охорону прав людини, її життя і здоров'я, а також заключних документів Спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН "Жінки в XX сторіччі: рівність між чоловіками і жінками, розвиток і світ у XX сторіччі". При підготовці дисертації також використані приватні наукові методи дослідження, що сприяли досягненню існуючої мети, та завдань, що були поставлені. Зокрема, були використані такі методи, як історичний, конкретно-соціологічний, порівняльно-правовий, формально-логічний, системний, статистичний.

Емпіричну й інформаційну базу роботи складають, з одного боку, узагальнені дані офіційної кримінальної статистики про кількість зареєстрованих злочинів, що були вчинені жінками в Україні в 1992-1999 роках, і розглянутих у цей же період кримінальних справах судовими інстанціями України. Окремо було вивчено 500 індивідуальних статистичних карток на жінок які засуджені за рік, визнаних винними за вироками

відповідних органів правосуддя Південно-Західного регіону України. Виконання дисертаційної роботи вимагало також розробки програми, інструментарію і методики проведення соціологічного опитування жінок-жертв

злочинів (200 осіб), і жінок, що відбувають покарання в ряді УВП України (220 осіб). Для цього підготовлені окремі анкети, що охоплюють багато питань щодо особистості жінок, їх поведінки, образу життя, віктимної і посткримінальної активності.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що робота є першим в Україні комплексним кримінально-правовим і кримінологічним дослідженням, що присвячене розробці теоретичних і практичних аспектів криміналізації жіночої злочинності в республіці, які виникають у зв'язку з прийняттям КК 2001 р., розробці основ теорії кримінології жіночої злочинності, виявленню і вивченню особливостей названого соціально-правового процесу та соціальної реакції на нього.

У дисертації по-новому ставляться, розкриваються або теоретично обґрунтовуються й уточнюються наступні положення:

- зроблено висновок про те, що жіноча злочинність являє собою відносно самостійний соціально-правовий феномен, що в Україні було не досить вивчено комплексно, виходячи із об'єктивних і суб'єктивних причин. У числі таких виділяються політичні, ідеологічні, соціальні фактори, аналіз яких даний у дисертації;

- здійснено постановку і наукове вирішення питання про те, що жіночу злочинність необхідно розглядати не тільки як специфічний соціологічний, але і як специфічний правовий феномен. Специфіка правової регламентації жіночої злочинності полягає, насамперед, в особливостях й криміналізації, диференціації й індивідуалізації кримінальної відповідальності жінок;

- обґрунтовано, що сфера криміналізації жіночих злочинів, виходячи з особливостей морального осуду девіантної поведінки жінок, торкається емоційної сторони суспільного життя. При цьому особливості процесу криміналізації жіночої злочинності пов'язані з патріархалістським (чоловічим за ідеологією та формою втілення) Кримінальним кодексом. Цій проблематиці і присвячена значна частина дисертації, де на двох рівнях - історичному і сучасному - вперше досліджено кримінально-правові проблеми реалізації гендерної політики в існуючому законодавстві і практиці його застосування;

- наводяться докази на користь того, що існуюча патріархалістська ідеологія криміналізації кримінально-правових відносин, диференціації й індивідуалізації кримінальної відповідальності не в змозі описати феномен жіночої злочинності. Жіноча злочинність як соціологічна реальність, що знаходить відносну регламентацію в правовій формі, залишалася і залишається таємницею в цивілізованому суспільстві тому, що: а) вона не криміналізується повною мірою; б) жінки не піддаються кримінальному

переслідуванню в силу стандартів і стереотипів правосвідомості правозастосовників, що вважають злочин чоловічою справою; в) жінки додатково відгороджуються від кримінального переслідування спеціальними

компенсаторними механізмами звільнення від кримінальної відповідальності і відбування покарання, актами амністії, нарешті;

- обумовлюється висновок про те, що повна криміналізація девіантної поведінки жінок принципово неможлива в анемічному та заповненому загальнокримінальними злочинами суспільстві. У протилежному випадку, кримінально-правовий контроль за деліктами жінок, що зазіхають на відносини в сфері моралі, буде надмірним і неефективним. При цьому кваліфікація девіантної поведінки жінок, як злочинної, може породити зовсім інші проблеми. Так, криміналізація проституції в КК 2001 р., при всій етичній доцільності даної норми, навряд чи буде сприяти законослухняності в даній сфері. Історичний досвід свідчить, що криміналізація ринку сексуальних послуг в умовах ринкового господарювання, заганняючи його в тінь, призводить до зростання його організованості, зв'язку зі злочинними формуваннями, корупції тощо;

- вперше в Україні здійснено дослідження жіночої злочинності як специфічного соціально-правового явища, що характеризується не тільки особливостями її криміналізації (крізь призму співвідношення КК 1960 і КК 2001 р.) і стандартними соціологічними кількісними і якісними показниками, але й особливостями соціально-рольової активності жінок, що пов'язана з вимогами культури;

- робиться висновок про неточну постановку питання, що розглядає відносно низьку кримінальність жінок як результат соціально-рольової активності. Проблема не в тому, чому жінки чинять менше злочинів, а в тому, чому їх більше скоюють чоловіки. Вирівнювання гендерних розбіжностей у суспільстві обумовлює у двох статей відносно однакову частоту актів девіантної поведінки. Однак саме на фоні високої злочинності чоловіків, що обумовлений як вищезгаданими особливостями кримінально-правової ідеології і практики диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності, так і суб'єктивними характеристиками особистості чоловіків-правопорушників, жіноча злочинність (точніше, девіантність) залишається латентною;

- у роботі розглянуті і теоретично обгрунтовані проблеми предмета, структури і методології кримінології жіночої злочинності як спеціальної кримінологічної теорії. Поза сумнівом вони мають визначені особливості, що покликані виявити і розглянути кримінально-правова і кримінологічна науки, маючи на увазі, що відображені в доктрині Загальної частини кримінології структура і зміст спеціальних кримінологічних теорій дуже умовні;

- здійснено спробу обгрунтування необхідності виділення Загальної частини кримінології жіночої злочинності, що пов'язана із аналізом процесів

криміналізації девіантної поведінки жінок, визначення наукового апарату, відпрацьовування методів досліджень жіночої злочинності;

- у зв'язку з відносною неефективністю використання кримінально-статистичного методу при аналізі жіночої злочинності, висловлено пропозиції про більш широке застосування методики вивчення жіночої

злочинності за допомогою вимірів віктимізації, самозвітів населення. Надаються додаткові аргументи на користь використання методів монографічного дослідження, методик "сніжної кулі" при вивченні жіночої злочинності й особистості жінок-злочинниць;

- у структурі підрозділів Особливої частини кримінології жіночої злочинності, з метою поширення знань про особистість жінок-злочинниць, їх характерологічних рис, що мають значення для профілактики жіночої злочинності, пропонується виділити напрямки, що вивчають жінок-злочинниць, засуджених, неповнолітніх злочинниць і жертв злочину;

- обгрунтовано пропозицію про розробку комплексної програми профілактики жіночої злочинності в Україні, внесено ряд пропозицій щодо удосконалювання діючого законодавства і практики його застосування.

Практичне значення отриманих результатів. Наукові і практичні висновки, що містяться в дисертаційній роботі, спрямовані на удосконалення законодавства, кримінальної і кримінально-виконавчої політики, механізму виховання засуджених, профілактики жіночої злочинності в Україні, можуть бути використані в правозастосовчій практиці при вирішенні практичних питань контролю над жіночою злочинністю, у правотворчій діяльності при подальшій доробці й удосконаленні існуючого кримінального законодавства і законодавства про профілактику злочинності. Основні положення роботи можуть бути використані також у навчальному процесі при викладанні відповідних розділів курсів кримінального права і кримінології.

Апробація результатів дослідження. Основні висновки і пропозиції автора доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри кримінального права Одеської національної юридичної академії, на Міжнародній науково-практичній конференції "Дотримання прав жінок і завдання правоохоронних органів України" (вересень 1999, м. Євпаторія), на Науково-практичній конференції "Актуальні проблеми попередження, розкриття та розслідування злочинів органами внутрішніх справ" (червень 2000, м. Запоріжжя), на наукових конференціях професорсько-викладацького складу і аспірантів Одеської національної юридичної академії. Окремі матеріали дослідження використовуються в навчальному процесі і науково-дослідній роботі студентів юридичного факультету Одеського державного морського університету.

Публікації. Основні теоретичні положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, викладені автором у чотирьох наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях.

Структура дисертації. Дисертація складається з вступу, двох розділів, що містять 7 підрозділів, висновків і додатків у вигляді бібліографії і приміток. Загальний обсяг роботи складає 201 сторінку, з них список використаних літературних джерел - 14 сторінок (240 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

Розділ перший "Кримінальне право і жінки" складається з трьох підрозділів і присвячений висвітленню кримінально-правових аспектів криміналізації правопорушень жінок.

У підрозділі 1.1. "Криміналізація жіночої злочинності і культура" розглянуті питання про соціокультурне ставлення суспільства до жіночої злочинності, охарактеризовано процес криміналізації злочинів жінок з позицій одержання й оцінки інформації про поширеність того чи іншого явища, що обумовлюється потребами суспільства в захисті від соціальних девіацій. При цьому активна регуляція сучасних суспільних відносин правовими нормами розглядається не як результат закріплення структур, що сформувалися, а як процес їхнього формування, організації, формалізації і контролю. Пов'язаність у кримінальному праві визначення злочинного правовою нормою кореспондується і на соціологічний за змістом процес реалізації сукупності злочинів - злочинності. Злочинність, виступаючи формою реалізації кримінально-правових заборон, одночасно є і соціальною реальністю, маючи свої якісні характеристики та ознаки.

- На думку автора, розуміння феномена жіночої злочинності багато в чому обумовлене особливостями соціальної реакції на її стан, ідеологією кримінально-правових і кримінологічних досліджень у даній сфері.

Так, у колишньому Радянському Союзі декларування формальної гендерної рівності, прикрашення дійсності, відсутність гласності і відкритості досліджень різного роду девіацій, що супроводжувалися кумуляцією проблем у соціально-економічній і політичній сферах, не могли не викликати певного настороженого відношення законодавця до проблеми жіночої злочинності. Ця проблема залишалася в тіні, служачи лише відносно рідкою формою прояви "пережитків минулого".

Становлення нових держав, масова системна криза породили збільшення темпів зростання правопорушень. Однак і при цьому соціальна реакція на жіночу злочинність залишилася практично незмінною. Як правило, злочини жінок розглядалися як прикордонні ситуації, а до кримінальної відповідальності залучалися лише в достатньому ступені маргіналізовані шари жінок, що вчинили навмисні злочини з високим ступенем суспільної небезпеки. Так, у 1972 році в Україні було виявлено 20,7 % жінок злочинниць, у 1977 - 15,6%, у 1982 - 16,5%, у 1987 - 26,0%, у 1992 - 14,0%, у 1997 - 17,4%, у 1999 - 16,7 %. Мова, підкреслюємо, йдеться про зареєстровану злочинність, що відбиває не стільки ступінь положення справ,

скільки реакцію правоохоронних органів і всієї системи соціального контролю на правопорушення жінок. Реальних же показників жіночої злочинності ніхто не знає.

І проблема полягає в тому, що специфіка жіночої злочинності полягає, насамперед, в особливостях її криміналізації, диференціації й індивідуалізації кримінальної відповідальності жінок.

Відомо, що у будь-якому суспільстві злочинність виступає в декількох формах: у формі об'єктивної реальності, формалізованої в кримінально-статистичних одиницях, що реалізується в рамках відособленого системного соціального процесу, у формі образу злочинності в масовій психології і засобах масової інформації, нарешті, у формі уявлення про кримінальність конкретних суб'єктів в образі злочинців.

У зв'язку з цим постають як мінімум три завдання, що підлягають аналізу і розгляду при дослідженні кримінально-правових і кримінологічних проблем жіночої злочинності: а) проблема ролі культури у формуванні кримінально-правової політики й ідеології кримінального права. У даному розділі, на підставі етносоціологічного аналізу розкривається ідея про те, що жіноча злочинність нижча чоловічої і тому, що кримінально-правова заборона будувалася і будується на маскулінних моделях поведінки і не в змозі адекватно відбити феномен жіночої злочинності, б) проблема ролі сприйняття злочинності в культурі й ідеології громадян, що формується суспільною свідомістю, стереотипами поведінки, нарешті, - ідеологічним впливом. При всій значимості сучасного руху за захист прав жінок, поширеності феміністської ідеології і прагненні до досягнення гендерної рівності, потрібно очевидно констатувати, що злочин і злочинність з погляду законодавця, та громадської думки - суть продукти чоловічої лінії поведінки, в) проблема перекручування портрету злочинця в засобах масової інформації: очевидні перекоси в суспільній свідомості електорату по відношенню безвинних жінок-жертв ведуть до змін в правозастосовчій діяльності. Отже практика, зорієнтована на злочинця-чоловіка, буде частіше його затримувати, частіше притягати до відповідальності, асоціюючи жінку з жертвою обставин і випадковою злочинницею. У силу цього, доти, поки ми продовжуємо наклеювання ярликів, поки існуючий Кримінальний кодекс зорієнтований на "чоловічу" культуру й ідеологію, жіноча злочинність буде залишатися "тихою і таємною злочинністю".

Поняття, відносини, цінності, правила, що регулюють поведінку людей, формуються в результаті еволюції. Відомо, що історичний розвиток культури послідовно проходить ряд стадій, що відповідають періодиці розвитку суспільних відносин, насамперед, економічних. У роботі робиться висновок про те, що поширеність маскулінних традицій у древніх формах цивілізації була викликана прагненням суспільства зберегти чоловіка як добувача, воїна, захисника. Згодом, зазначене відношення суспільства до жінки, жіночої поведінки і традицій послужило основою формування соціокультурних вимог у відношенні до тієї чи іншої статі, ідеалів і

стереотипів чоловічої та жіночої рольової активності. Жінка, жіноча роль у суспільстві, як правило, оцінювалися як щось вторинне, що має своїм завданням забезпечити існування чоловіків, сприяти виживанню роду.

У роботі показується, що гендерні розходження визначають соціальні ролі чоловіків і жінок лише в тій мірі, у якій суспільство підкоряється архетипам, що

складаються в процесі багаторічного становлення конкретної культури. Сучасні соціологія і психологія визначають архетипи, як інстинктивні установки й енергетичні конфігурації, що сформувалися генетичне в процесі формування людських поколінь і які забезпечують базис нашої поведінки та активності. Архетипи, відбиваючи типові ситуації в житті, за допомогою багаторазового повторення і видового добору визначають, що корисно і що шкідливо, забезпечуючи шлях існування повсякденних виглядів. І одними з перших архетипів, що сформувалися в культурі, були чоловічий (маскулінний) і жіночий (феміністський) архетипи - архетипи-антагоністи, що поділяють суспільство, як правило, на полярні соціальні ролі.

Особливо яскраво це виявилось при формуванні права і держави. При цьому необхідність жорсткої регламентації і контролю над девіаціями і нарощування авторитету держави волею-неволею призвела до втілення чоловічих (патріархалістських, маскулінних) архетипів у соціальних нормах. Народилася філософія патріархалізму як концепція керування суспільством, державою і т.д., винятково чоловіками і за допомогою загарбницьких чоловічих методів. Виростаючи з чоловічої сили і соціальне обумовленої готовності до примусу, патріархалізм забезпечує субординацію між гендерами, розподіл ролей у процесі соціалізації. Чоловіків навчають розвивати домінуючий темперамент, жінок - такий, що підкоряється. Ідеалу поділу архетипів відповідало і право: феодално-жорстоке спочатку; демократичне, але із явно вираженим маскулінним, твердим і структурованим характером сьогодні.

І кримінальне право, відповідно, виступаючи вищою формою раціоналізації і керування девіантною поведінкою, створює моделі злочинів (що засновано на заборонах маскулінних форм поведінки) та реакції на них (що також припускають авторитарний метод примусу). У роботі робиться висновок про те, що в постіндустріальному суспільстві кримінальне право та його методи є ні що інше, як логічне завершення маскулінного архетипу:

твердого керування та розподілу обов'язків за допомогою сили, погрози. Це впливає: з ідеології кримінально-правових відносин, покликаних забезпечувати організацію патріархалістського стилю правління в державі при формальній рівності тендерів, що декларується; із сутності та історичних форм, застосовуваних методів і засобів кримінально-правового примусу, що відповідають патріархалістському типу правління і маскулінному архетипу, твердому, брутальному і максимально конкретному, що не терпить, як правило, альтернативи і півзаходів. Нарешті, це обумовлено самою мовою кримінального закону, що має очевидну спрямованість на криміналізацію чоловічої поведінки. Жіночому архетипу представляється лише

задовольнятися сукупністю етичних норм, що регулюють людську активність, та перспективами втілення методів "ресторативної" юстиції у кримінальні правовідносини.

Підрозділ 1.2. "Гендерні проблеми Загальної частини кримінального права

України" і підрозділ 1.3. "Гендерні проблеми Особливої частини кримінального права України" присвячені опису жіночої злочинності і практики її криміналізації в сучасному кримінальному законі за допомогою аналізу положень КК України 1960 р. і КК України 2001 р.

У сучасній соціології поняття "гендер" і "стать" розрізняються між собою. Якщо стать позначає біологічну характеристику суб'єкта, обумовлену його фізичними ознаками, то гендер скоріше характеризує соціальну складову поведінкової активності чоловіків і жінок: опис соціальних ролей і їхнього значення в діяльності особистості, у її взаємодії зі світом і оточуючими людьми. Автор приходить до висновку про те, що проблему жіночої злочинності неможливо вивчати винятково в рамках кримінології. Необхідне кримінально-правове дослідження комплексу аспектів названої теми, проникнення з позицій соціології кримінального права в сутність процесів криміналізації жіночої злочинності, її визначення й ідеології правових відносин. Сам процес криміналізації діянь не просто соціальне обумовлений, деякою мірою він закономірний, та зв'язує не тільки характеристики суспільної думки і моральності влади та законодавців, але й об'єктивними процесами взаємодії суспільства і злочинності. Кримінальне законодавство споконвіку припускає наявність дійсної чи удаваної погрози політичним, економічним і соціальним інтересам суспільства. І цю погрозу потрібно не тільки зробити соціальне помітною, потрібно обґрунтувати її морально. Сказане повною мірою стосується і понять злочинного, злочину, злочинця.

Поширеність злочинів чоловіків, що сформувала стереотип про їх підвищений тип криміногенності, служить підставою того, що жіноча злочинність буде побічно відбивати скоріше реакцію законодавця на чоловічі злочини і провини, хоча б у силу відсутності необхідних передумов для криміналізації діянь, що вчинені жінками і толерантною мовою кримінального закону. Практично, жіночі правопорушення і девіації залишалися і залишаються в тіні, слугуючи або підживленням процесу криміналізації злочинів проти моральності, або підставою для створення спеціальних норм із подвійною превенцією, існування яких обумовлює попередження основних провин. Такі, наприклад, норми, що передбачають кримінальну відповідальність за залучення неповнолітніх до занять проституцією, зазіхання на здоров'я громадян під видом виконання релігійних обрядів, ввезення, виготовлення, збут і поширення порнографічних предметів, торгівлю людьми, експлуатацію дітей і ряд інших, завданнями яких є попередження сексуальної експлуатації жінок і обмеження проституції як соціального процесу, що тісно пов'язаний зі злочинністю. Більш того, КК

2001 р. створив і прецедент, - новий кримінальний закон передбачив відповідальність і за заняття проституцією, примус або залучення до заняття проституцією і сутенерство (ст.303 КК 2001 р.).

Дисертант описує специфіку регуляції жіночої кримінальної активності в

Загальній частині кримінального права України. З погляду принципу рівності суб'єктів кримінально-правового регулювання, можна констатувати, що мова може йти або про розподіл злочинців за статевими ознаками і особливостях кримінальної відповідальності жінок (наприклад, дітовбивство), або про специфічні характеристики призначення й індивідуалізацію покарання жінкам, що мають дітей, і вагітних жінок (надання додаткових правових гарантій жінкам як суб'єктам кримінальних правовідносин). Відповідно, облік гендерних розходжень здійснюється в процесі диференціації й індивідуалізації кримінальної відповідальності, звільнення від кримінальної відповідальності і від відбування покарання.

Законодавець встановлює чітко визначений перелік пільг, що поліпшують правове положення і стан жінки злочинниці в порівнянні з чоловіком. У зазначеному ракурсі виявляється гуманізм і соціальна справедливість законодавця, що диференціює кримінальну відповідальність з урахуванням ознак суб'єкта злочину. Градація відповідальності, й розшарування в кримінальному законі з урахуванням типової суспільної небезпеки діяння й особистості злочинниці виявляються в інституті діяльного каяття, у новелах інститутів звільнення від покарання і його відбування, та й у самому процесі відбування покарання. Більш того, аналіз законів України про амністію свідчить також про гуманістичну лінію кримінальної політики що спрямована на депеналізацію жіночої злочинної активності. У роботі висловлюються ряд пропозицій щодо удосконалення практики застосування чинного законодавства і визначення перспективи наукових досліджень процесу "ресторативної" юстиції, як засобу кримінально-правового контролю за девіантною поведінкою жінок.

Розглядаючи структуру жіночої злочинності в її сучасному відображенні й описі в нормах Особливої частини кримінального права КК 1960 р. і КК 2001 р., у роботі виділяються чотири групи норм, диференційованих за характеристиками гендерної гомогенності складів і спрямованості злочинних зазіхань на: а) злочини, що можуть бути вчинені жінками як спеціальними суб'єктами, б) злочини гетерогенного характеру, вчинені і жінками і чоловіками, в) гомогенні злочини чоловіків, що вчинені у відношенні жінок-жертв злочинів, г) злочини, що спеціально додатково охороняють волю і честь жінки, її політичні, економічні і соціальні права, забезпечують тендерну рівність у суспільстві.

Перша група виділених нами злочинів містить у собі дітовбивство (ст.96 КК 1960 р., ст. 117 КК 2001 р.) і ряд зазіхань проти статевої недоторканності підлітків (ст.155, 156 КК 2001 р.). Друга практично всі склади Особливої частини за винятком перерахованих далі. Третя - зґвалтування і задоволення статевої пристрасі неприродним способом (ст. ст.

117, 118 КК 1960 р., ст.ст.152, 153 КК 2001 р.). Четверта, - специфічну групу норм, що спрямовані на захист суспільної моралі, дитинства і материнства (навмисне убивство жінки, що свідомо для винного була у стані вагітності -ст.93 п. "д" КК 1960 р., ст. ч.2 п. 2 ст.115 КК 2001 р., торгівля людьми -ст.124-1 КК

1960 р., ст.149 КК 2001 р., відмова в прийнятті на роботу вагітної жінки - ст.134 КК 1960 р., ст. 172 КК 2001 р., залучення неповнолітніх у злочинну діяльність - ст.208 КК 1960 р., ст.304 КК 2001 р., проституція чи примус або залучення до заняття проституцією - ст.303 КК 2001 р. і ін.).

В роботі аналізуються ознаки складів названих злочинів, характеризується їх розповсюдженість у сучасних умовах, описуються тенденції правозастосовчої практики. Особлива увага приділена аналізу •проституції як специфічного складу, що криміналізував типову форму девіантної жіночої поведінки. Аналіз засад криміналізації, ознак складу проституції чи примусу та залучення до занять проституцією і сутенерства, приводить автора до висновку про визначену недосконалість законодавчої техніки, що існує при криміналізації даних діянь. На підставі порівняльного аналізу практики криміналізації проституції і суміжних складів злочинів в інших країнах, автор вважає, що положення з нормами, які регламентують зазіхання на жінок як об'єктів сексуальної експлуатації, неоднозначно. Дуалізм феміністського і патріархалістського стилів забезпечення ідеології законодавчої техніки, на жаль приводить до визначеної "перевантаженості" Особливої частини Кримінального кодексу такими нормами і, відповідно, їхньої неефективності. При цьому підкреслюється, що криміналізація провини жінок, що зазіхають на основи суспільної моральності, - обоюдогострий меч, який, як свідчить історія розвитку права і кримінології, вимагає обережного і зваженого підходу до її здійснення.

Розділ другий "Проблеми кримінологічного аналізу жіночої злочинності в Україні" складається з чотирьох підрозділів, у яких послідовно висвітлюються проблеми теорії кримінології жіночої злочинності, аналізується кримінологічна характеристика злочинності жінок в Україні, розглядаються перспективні напрямки обмеження кримінальної активності жінок в існуючих умовах життєдіяльності нашого суспільства.

У підрозділі 2.1. "Кримінологія жіночої злочинності як спеціальна кримінологічна теорія" розглядаються загальнонаукові проблеми формування даного наукового напрямку. Питання про створення спеціальної кримінологічної теорії кримінології жіночої злочинності практично в літературі не висвітлювалось. Автор робить висновок, про те, що як спеціальна кримінологічна теорія, кримінологія жіночої злочинності має свій предмет, об'єкт, особливості методики і методології наукового аналізу, нарешті, специфіку заходів попереджувального впливу, що впливають з гендерних особливостей жінок -і їхньої поведінки як об'єкта наукового пізнання, дослідження і модифікації.

У роботі розглянута історія розвитку кримінологічного знання про жіночу злочинність, на підставі дослідження робіт Ф.Адлер, Дж.Гора, Г.Гросса, П.Карлсон, Ч.Ломброзо, С. Макерті, О.Поллака, Б.Прайс, Р.Росс, Р.Саймон, Е.Феррі, Е.Хутена, Ф.Еслема; описано системні передумови формування кримінології жіночої злочинності. Формулюється висновок про те, що перехід, який відбувся, від опису девіацій до їх пояснення; здійснення системного,

комплексного підходу до вивчення злочинності жінок; потреба в науковому забезпеченні дослідження жіночої злочинності; наявність власних, специфічних об'єктно-суб'єктних зв'язків і своєї теорії детермінації даного виду злочинності дозволили в даний час створити і сформувати кримінологію злочинності жінок. Таким чином, кримінологія жіночої злочинності є спеціальною кримінологічною теорією, що вивчає злочинність жінок як соціальний процес у його взаємозв'язках із суспільством і іншими видами девіантної поведінки; аналізує причини і розробляє заходи-для обмеження і нейтралізації жіночої кримінальної активності.

Н^а думку автора, предметом кримінології жіночої злочинності має бути вивчення і попередження злочинності і віктимізації жінок, як особливих соціальних процесів, що реалізуються в сукупності злочинів, які вчинені жінками, і сукупності жінок-злочинниць та жертв злочинів у визначений конкретно-історичний період часу. Структурно дана теорія складається з:

Загальної частини (визначення жіночої злочинності, опис загальних моделей криміналізації поведінки жінок, кримінальної та віктимної активності жінок у даній культурі, системно-структурний опис злочинності і віктимізації жінок, виявлення закономірностей їхньої взаємодії, визначення методів вивчення жіночої злочинності, розробка питань причин жіночої злочинності на рівні соціального цілого і прогнозу стану злочинності віктимізації в майбутньому, розробка основ профілактики злочинів жінок); і Особливої частини (злочинність і віктимізація дівчат-підлітків та її попередження; злочинність і віктимізація жінок та її попередження; злочинність і віктимізація засуджених жінок та її попередження). У роботі наводиться змістовна характеристика даних розділів, вносяться пропозиції з приводу застосування ефективних методик дослідження жіночої злочинності.

У підрозділі 2.2. "Жіноча злочинність і віктимізація в Україні, загальна характеристика, тенденції, причини" описується кримінологічна характеристика злочинності жінок. Вказується, що за минуле десятиліття рівень зареєстрованої злочинності жінок був у середньому в 8-10 разів нижче, ніж рівень злочинності чоловіків. Протягом останнього часу, спостерігалися відносні коливання в динаміці жіночої злочинності в нашій республіці, при цьому її зміни носили стрибкоподібний характер, при дотримуваних пропорціях співвідношення жіночої і чоловічої злочинності: якщо, наприклад, у 1996 році вона складала в середньому 52 987 виявлених і притягнутих до кримінальної відповідальності жінок, то наприкінці 1999 року, кількість виявлених жінок-злочинниць дорівнювала 52 847. У роботі здійснено аналіз

динаміки злочинності жінок, диференційованих за віковими групами. Особливо виділяється тенденція росту виявлених злочинів, що вчинені дівчатами-підлітками 14-17 років. Вона на кілька порядків вище темпів мінливості злочинів, вчинених жінками 18 років і більше, при природній підвищеній криміногенності останньої групи. Відзначається, що жінки старше 30

років чинять більш половини жіночих злочинів, що реєструються. Аналіз структури злочинності жінок за минулі роки свідчить про переважну частку злочинів корисливої спрямованості (близько 70%). Як тривожний факт звертає на себе увагу і відносно стабільна частка зазіхань на суспільний порядок, суспільну безпеку і народне здоров'я, що формуються в основному за рахунок осіб, яких було притягнуто до кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані із незаконним обігом наркотиків. Фемінізація і масова аномія зіграли злий жарт: прагнучи підняти жінку на п'єдестал, суспільство все більш заохочує маскулінні форми поведінки жінок, що в середовищі маргіналів приводить до стійкої тенденції зближення показників чоловічої і жіночої злочинності.

Констатується, що падіння промислового й аграрного виробництва, зростання бідності, убогості, інфляції, безробіття, особливо жіночого, інші негативні соціальні, економічні, духовні наслідки ринкових реформ, а також соціально-психологічна дезадаптація та аномія були провідними криміногенними факторами жіночої злочинності. Неабияку роль у цьому процесі зіграла і віктимізація. Так, опитані нами жінки свідчили, що в більшості випадків першому здійсненню злочину сприяли проблеми їхньої віктимізації, включаючи насильство над дітьми і сексуальні домагання. Значна кількість підлітків-жінок була жертвами насильства вдома, об'єктами сексуальних домагань і постійного відчуження.

В роботі констатується, що віктимізація жінок веде до деградації особистості, погіршення її соціального статусу і здійсненню злочинів або повторної віктимізації. Згідно даним нашого опитування, 70% жінок повідомили, що вони ставали жертвами психічного насильства (образ, принижень) у 1999 році, і 63 відсотку випробували різні форми сексуальних домагань за відзначений період часу. Приблизно 20 % повідомило, що в дитинстві вони ставали жертвами сексуальних домагань. 10 % з них згодом неодноразово ставали жертвами злочинів. У цілому, 45 % жінок зізналися, що були жертвами фізичного насильства в дитинстві і біля третини з них неодноразово були побиті своїми родичами і членами родини. В результаті, з опитаних нами засуджених жінок 40 % повідомили, що до періоду засудження піддавалися фізичному і психічному примусу, включаючи випадки сексуального насильства, причому в двох третинах випадків, - з боку родичів.

Практично 60 % злочинів проти жінок чиняться в побуті, з них, більш 30% це насильницькі зазіхання. Спостерігається ріст сексуальних зазіхань. У 32% випадків зазначені злочини чиняться незнайомцями, у 39% чоловіками і співмешканцями, у 29% знайомими.

Зазначені обставини деякою мірою підтверджують той факт, що злочинність, локалізуючись в родинах, сприяє деградації і десоціалізації особистості і відкриває шлях неконтрольованому насильству.

Сказане дає підставу припускати, що у суспільстві є значний прошарок жінок, потенційно готових вчинити злочин у силу попередньої кількаразової

віктимізації, та відсутності реакції суспільства на подібні факти.

У підрозділі 2.3. "Жінка і кримінальність: особистісні характеристики" розглядається кримінологічна характеристика жінок, притягнутих до кримінальної відповідальності, жертв злочину і засуджених жінок; Правильне вирішення проблеми жіночої злочинності, як нам уявляється, значною мірою пов'язане з урахуванням характеристик властивостей і стереотипів особистості жінок злочинниць.

Автором робиться висновок про те, що особистість жінок-злочинниць характеризується сукупністю особливостей, що відносяться до мотивації їхніх злочинних діянь, системі поглядів і відносин, змісту потреб, способів їхнього задоволення, що відрізняють їх як від особистості злочинців-чоловіків, так і від правослухняних жінок.

Відзначається, що найбільш криміногенними були групи жінок у віці 30-49, 18-24 і 25-29 років при відносній стабільності показників у динаміці.

Зміна кримінальної активності жінок похилого віку, можливо, зв'язана з посиленням десоціалізації, відторгненням їх від суспільства, коли не виплата заробітної платні, відсутність впевненості в завтрашньому дні штовхає зневірених людей у вир.

Близько 2/3 злочинів у сфері економіки вчинено жінками у віці 18-49 років, що пов'язано як із соціальними рольовими характеристиками злочинниць, так і з їхньою десоціалізацією.

В цілому по Україні 57 % злочинів вчинені жінками у віці понад 30 років, близько 60 % жінок злочинниць - безробітні або з частковою зайнятістю, 52 % - зловживали алкоголем, 22 % були пов'язані з незаконним обігом наркотиків, практично більшість з них було соціально дезорганізована.

Жінки-жертви злочинів частіше стають жертвами статевих злочинів і насильства в родині. За останні роки рівень віктимізації жінок від насильницьких злочинів зріс з 33 % у 1996 до 37 % у 1999 році. Найбільш віктимогенною соціально-демографічною групою були жінки у віці 16-24 року, потім 25-39 років, 14-16 і 40-59 років.

Найбільш розповсюдженими деліктами серед засуджених жінок були дві групи злочинів: злочини проти державної, колективної й індивідуальної власності і злочини проти життя, здоров'я, волі і достоїнства особистості (незважаючи на відносно низьку частку останніх у структурі зареєстрованої жіночої злочинності). В цілому за них відбували покарання 76,4% засуджених жінок. Серед засуджених за крадіжку, грабіж і розбій переважає молодь:

47,9% засуджених за розбій, 35,4% за грабіж, 32,2% за крадіжку були молодше 25 років.

У роботі приведено результати анкетування жінок, що містилися в УВП Одеської області, зроблено висновки про соціальні психологічні характеристики, правосвідомість і установки засуджених злочинниць, жінок -жертв, та жінок-злочинниць у цілому.

Підрозділ 2.4. "Проблеми попередження жіночої злочинності в Україні" характеризує основні напрямки кримінальної політики, загальної та спеціальної превенції жіночої злочинності в Україні,

Аналіз міжнародно-правових стандартів у зазначеній сфері дозволив зробити висновок про те, що сукупність економічних, соціальних, ідеологічних, технічних, організаційних і правових заходів профілактики в змозі істотно понизити криміногенність жінок за допомогою послідовного заохочення і захисту всіх прав людини, всебічного зарахування гендерних аспектів у всіх стратегіях і програмах, заохочення всебічної участі жінок і розширення їхніх можливостей, а також зміцнення міжнародного співробітництва.

Відповідно, автором виділяється: профілактика злочинів дорослих жінок, диференційована за видами злочинів з урахуванням місця жінок у соціальній структурі і криміногенності їхньої активності в різних галузях життєдіяльності суспільства, з виділенням групи заходів, що спрямовані на пенітенціарну та постпенітенціарну профілактику поведінки засуджених жінок; профілактика злочинів неповнолітніх дівчат з урахуванням особливої ролі і характеристик ювенальної злочинності, особливо, й жіночої частини:

віктимологічна профілактика злочинів жінок як напрямок, що включає в себе не тільки сукупність заходів по навчанню потенційних жертв засобам нейтралізації потенційних криміногенних ситуацій, але і спеціальну групу заходів щодо організації поведінки з жертвами сімейного насильства, з метою зниження психологічної напруженості і запобігання вторинної віктимізації.

Ставиться завдання програмно-цільового планування попередження жіночої злочинності і висловлюється пропозиція про створення Державної програми профілактики жіночої злочинності. Висловлено пропозиції щодо структури та змісту цієї програми, охарактеризовано основні напрямки і завдання, що пов'язані з нейтралізацією криміногенності жінок, досягненням гендерної рівності, зниженням соціально-психологічної дезадаптації, поведінкою з жертвами, ресоціалізацією засуджених жінок.

ВИСНОВКИ

У висновках викладено основні теоретичні положення і практичні рекомендації, що впливають з результатів дисертаційного дослідження, а також пропозиції, що стосуються удосконалення діючого законодавства:

1) фактична диференціація кримінальної відповідальності та її індивідуалізація з урахуванням жіночої статі, що впливає прямо й очевидно

з положень ст. 25 КК 1960 р., та сутності розгорнутого принципу індивідуалізації відповідальності в ст.65 КК 2001 р., припускає вказівку на необхідність урахування гендерних характеристик особистості при призначенні покарання. У цьому зв'язку, можливо, було б доцільним доповнити п.2 постанови Пленуму Верховного Суду України "Про практику призначення судами кримінального покарання" № 22 від 22.15.1995 р. вказівкою на необхідність

урахування гендерних характеристик підсудного при призначенні покарання;

2) сформована лінія на незастосування окремих видів кримінального покарання до жінок, ідеологія процесу амністування засуджених жінок певним чином відбивається і на судовій практиці, оскільки, з року в рік жінки, що мають неповнолітніх дітей, звільняються від покарання по амністії. У силу цього, уявляється доцільним, керуючись гуманістичними розуміннями, встановити зазначені привілеї безпосередньо в нормі закону, відбивши у діючій ст.40 КК 1960 р. (у ст.66 КК 2001 р.), те, що здійснення злочину жінкою, яка має неповнолітніх дітей, повинне бути визнане обставиною, що пом'якшує відповідальність. У цьому випадку редакція частини 4 ст. 66 КК 2001 р. могла б мати такий вигляд: "4. Здійснення злочину жінкою в стані вагітності, чи жінкою, що має на утриманні неповнолітню дитину.";

3) у роботі наведені аргументи з приводу критики криміналізації проституції і законодавчої техніки опису самого складу проституції. Відомо, що криміналізація норм із подвійною превенцією, що спрямовані на обмеження аморальних провин і інших девіацій жінок, - не панацея. Набагато ефективніше, на наш погляд, застосування некаральних заходів впливу. Цей шлях більш відповідає процесу гуманізації каральної політики держави. Разом з тим, беручи до уваги необхідність криміналізації деяких правопорушень у сфері моралі, що віднесено до жіночої злочинності, і з огляду на соціальну доцільність існування норм із подвійною превенцією, пропонується змінити редакцію статті 203 КК України 2001 року, виклавши її в наступному виді:

"Ст. 203. Примушування чи втягнення до заняття проституцією. Сутенерство.

(1) Примушування особи до заняття проституцією, тобто надання сексуальних послуг за плату, шляхом фізичного насильства чи погрози його застосування, шантажу, погрози знищенням, ушкодженням, вилученням майна, або з використанням матеріальної чи іншої залежності потерпілого (потерпілої), - карається...

(2) Залучення особи в заняття проституцією шляхом обману, -карається...

(3) Дії, передбачені частинами першої чи другої дійсної статті, зроблені у відношенні неповнолітнього, чи організованою групою, -караються...

(4) Сутенерство, тобто створення, керівництво або участь в організованій групі, яка забезпечує діяльність з надання сексуальних послуг з метою отримання доходів, -

карається...";

4) уявляється доцільним, щоб Державна програма боротьби з жіночою злочинністю в Україні установила соціальні і правові гарантії, а також пільги для жінок, звільнених з місць позбавлення волі, можливість створення Фонду допомоги жінкам, що знаходяться в місцях позбавлення волі та особам, що відбули покарання, інші організаційно-правові заходи підтримки розглянутої групи жінок.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Федусик В.В. Окремі політологічні та правові питання жіночої злочинності в Україні //Актуальні проблеми політики: Зб.наук.пр. - Одеса, 2000. -Вип.8.-С.310-313.
2. Федусик В.В. Экономика, предпринимательство и женская преступность // Актуальные проблемы государства и права: Сб.науч.тр. -Одесса, 2000. - Выш.7. - С.231-237.
3. Федусик В.В. Жіноча злочинність та її види //Вісник Одеського інституту внутрішніх справ - Одеса ,2000. - № 4 - С.160-164.
4. Федусик В.В. Характеристика видов женской преступности в Украине // Актуальні проблеми політики: Зб.наук.пр. - Одеса, 2001. - Вип. 10-11.-С.208-213.

АНОТАЦІЯ

Федусік В.В. Жіноча злочинність в Україні (кримінально-правові та кримінологічні проблеми). - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 - кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право. - Одеська національна юридична академія, Одеса, 2001.

Дисертація присвячена дослідженню комплексу питань теоретичного і практичного характеру, що стосуються проблем вивчення і попередження жіночої злочинності в Україні.

На підставі критичного аналізу юридичної літератури дисертант визначає передумови криміналізації жіночої злочинності, описує форми реалізації кримінальних заборон у відношенні жінок, а також робить спробу визначити перспективи кримінальної і профілактичної політики у сфері контролю над жіночими злочинами.

У роботі уточнюються зміст і характеристики процесу криміналізації жіночих злочинів, аналізується предмет і структура кримінології жіночої злочинності, дається кримінологічна характеристика злочинності і

віктимізації жінок, визначаються перспективні напрямки профілактики жіночої злочинності.

Ключові слова: кримінологія жіночої злочинності, жіноча злочинність, особистість злочинця, попередження злочинів, криміналізація.

Федусик В.В. Женская преступность в Украине (уголовно-правовые и криминологические проблемы). - Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 - уголовное право и криминология,

уголовно-исполнительное право. - Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2001.

Диссертация посвящена исследованию комплекса вопросов теоретического и практического характера, посвященных проблеме изучения и предупреждения женской преступности в Украине.

На основании критического анализа юридической литературы диссертант определяет предпосылки криминализации женской преступности, описывает формы реализации уголовных запретов в отношении женщин, а также делает попытку определить перспективы уголовной и профилактической политики в области контроля над женскими преступлениями.

В работе впервые исследованы уголовно-правовые проблемы реализации гендерной идеологии в существующем законодательстве и практике его применения.

По мнению автора, специфика правовой регламентации женской преступности заключена в особенностях ее криминализации, дифференциации и индивидуализации уголовной ответственности женщин. При этом особенности процесса криминализации женской преступности связаны патриархалистским (мужским по идеологии и форме выражения) Уголовным Кодексом. Существующая патриархалистская идеология криминализации уголовно-правовых отношений, дифференциации и индивидуализации уголовной ответственности не в состоянии описать феномен женской преступности. Женская преступность как социологическая реальность, находящая относительную регламентацию в правовой форме, оставалась и остается тайной в цивилизованном обществе потому, что: а) она не криминализируется в полной мере; б) женщины не подвергаются уголовному преследованию в силу стандартов и стереотипов правосознания правоприменителей, считающих преступление мужским делом; в) женщины дополнительно ограждаются от уголовного преследования специальными компенсаторными механизмами освобождения от уголовной ответственности и отбывания наказания, актами амнистии, наконец.

Делается вывод о том, что учет особенностей криминализации женской преступности во многом способствует объяснению феномена т.н. "низкой" криминальной активности женщин. С указанной позиции проведен анализ положений УК Украины 1960 г. и УК Украины 2001 г.

Осуществлено криминологическое исследование женской преступности как специфического социально-правового явления, характеризующегося не только особенностями ее криминализации и стандартными социологическими показателями, но и особенностями социально-ролевой активности женщин, связанной с культурными предписаниями.

Делается вывод о неточной постановке вопроса, рассматривающего относительно низкую криминальность женщин как результат социально-ролевой активности. Проблема не в том, почему женщины совершают меньше

преступлений, а почему их больше совершают мужчины. Выравнивание тендерных различий в обществе обуславливает относительно одинаковую частоту актов отклоняющегося поведения двух полов, и лишь восприятие преступности как формы реакции правоохранительных органов на нее затушевывает это.

Высказана точка зрения о предмете и структуре криминологии женской преступности, как специальной криминологической теории, приведена криминологическая характеристика преступности и виктимизации женщин в Украине, определяются перспективные направления профилактики женской преступности в области ограничения криминальной активности подростков, взрослых женщин, осужденных преступниц и жертв преступления.

Выдвинуты предложения о принятии дополнительных государственных мер по организации профилактики девиантного поведения и обращению с жертвами преступлений и женщинами-преступницами. Обуславливается вывод о том, что криминализация отклоняющегося поведения женщин принципиально невозможна в анемичном и захлебывающемся от общеуголовных преступлений обществе. В противном случае, уголовно-правовой контроль за деликтами женщин, посягающими на отношения в сфере морали, будет чрезмерным и неэффективным. При этом квалификация отклоняющегося поведения женщин как преступного может породить совершенно иные проблемы (коррупция, организованная преступная деятельность, уход рынка сексуальных услуг в тень). В силу этого автором высказаны предложения по совершенствованию действующего уголовного законодательства и практики его применения.

Ключевые слова: криминология женской преступности, женская преступность, личность преступника, предупреждение преступлений, криминализация.

V.Fedusik. Women's crime in Ukraine (criminal legal and criminological problems). - Manuscript.

The candidate thesis of law science by specialty 12.00.08 - criminal law and criminology, penitentiary law. -Odessa National Law Academy, Odessa, 2001.

The thesis contains a complex of theoretical and practical problems in the field of criminal law and criminology dedicated to women's crime in Ukraine.

On the basis of critical analysis of juridical literature the author defines grounds of women's deviance criminalization, forms of women's criminal

responsibility, perspectives of criminal and preventive policy concerning women's deviance.

This work gives the essence and structure of criminology of women's crime as a special theory, the criminal law and criminological characteristics of women's crime and victimization, perspective ways of crimes control and prevention. The number of notions directed to the improvement of criminal legislation is: introduced here.

Key words: criminology of women's crime, women's crime, personality of the criminal, crime prevention, criminalization.